

Asif Quliyev

30 ildən çox jurnalistlik fəaliyyəti ilə məşğul olan Asif Quliyev Ermənilərin Azərbaycana qarşı qaldırdıqları əsassız iddiaların ən ağır illərində (1989-1995) Azərbaycan KP MK-nın Təşkilat Partiya işi şöbəsində məsul təşkilatçı işləyərək ermənilərlə sərhəd olan rayonların "kuratoru" kimi, Milli Məclisdə vətəndaşların qəbulu və müraciətləri ilə iş şöbəsinin müdiri kimi Ermənilərin Azərbaycanlılara qarşı yaratdıqları problemlərin həlli üçün daim ezməniyələrdə olarkən Ermənilər tərəfindən dəfələrlə atəşə tuulsda da, erməni gülləsinə tuş gəlməmişdir. Ermənilərlə sərhəd rayonlarda yaranmış bir çox hadisələrin canlı şahidi olan jurnalist Asif Quliyev iştirakçısı olduğu bu hadisələr haqqında bir sıra məqalələr yazmışdır. O, bu dəfəki yazısında Füzuli şəhərinin işğalı zamanı canlı şahidi olduğu hadisələri qələmə almışdır.

Biz köçmədik, köçürtdülər. Biz qaçmadıq, qacırtdılar. Biz ölmədik, öldürdülər. Oda atıb diri-diri yandırıdılar. Diri-diri dəmirçi də soydular. Bildinizmi Niyə köçdük? Niyə qaçdıq? Niyə öldük?... Biz elindən-obasından ayrı düşmüş qaçqınlarıq. Aman tanrı, aman gündü qaçqınların unutmayın. Aman gündü ay insanlar, siz bizləri unutmayın.

Bir qaçqının məzar daşından

Dünyada hər dərindən öz dərmanı var. Ananın övladına, övladın anasına ciyərinin parasını verib onun ölümədən qurtardığını çox görmüşəm, çox eşitmişəm. Birinin evi yanır yaxınları, qohumları yığılıb ona ev tikirlər. Bədbəxt hadisə baş verir, kim isə əzizlərini itirir, qohum-aqraba, qonum-qonşu "Bu dünyanın işi belədir, bir gün yaranan bir gün öləcək" deyər təsəlli verirlər. Amma torpağını itirənlər, vətənidə vətənsiz yaşayanlara təsəlli verməyə söz yoxdur, **o söz hələ tapılmayıb**.

Qürbətə vətən həsrəti ilə yaşayanlara təskinlik üçün ancaq bir söz deyilir: "Allah səbr versin!". Vətəni, torpağını itirmiş biz Füzulilər də düz 27 ildir ki, səbr edə-ədə gözləyirik... Gözləyirik ki, bir gün gələcək dünyanın o başsız başbələnliyi ağı qaradan ayıra-caq, haqq-ədələt naminə Erməni işğalçılarına **çökün!** deyəcək. Yada ki, səbri tükənmiş ordumuz Lələtəpə-ni azad etdiyi kimi Füzulini də, işğal olmuş digər rayonlarımızın torpaqlarını da birçə gəcənin içində düşmən tapdağından azad edəcəkdir. İnənəm ki, o gün uzaqda deyil. Möhtərəm Prezidentimiz dediyi kimi, xoşluqla olmasa qüdrətli ordumuzun gücü ilə Füzuli də, respublikamızın işğal olunmuş digər rayonlarını torpaqları da düşmən əsarətindən tezliklə azad olunacaqdır.

...O illərdə Füzuli bütün füzulilərin Füzulisi idi. Uşaqdan tutmuş böyüyə kimi hamı Füzuli dərdi ilə yaşayırdı. Füzulünün qorunması, əsir düşməməsi üçün hər kənddə yaxşı ya pis, bir müdafiə qoragahı təşkil olunmuşdu. Füzulünün ağsaqqalları, ziyalıları Bakıda "Quruçay" adlı bir cəmiyyət yaratmışdılar. Bu cəmiyyətin üzvlərinin hamısı nöinki malından, pulundan, həтта canlarından da keçməyə hazır olan vətən oğulları idi. Akademikdən tutmuş adı zavod fəhləsinə kimi hamı - şair də, yazıçı da, jurnalist də, nazir də, müəllim də, tələbə də, polis işçisi də, yaxın rayonlarda müəyyən vəzifə sahibi olan əksər füzulilər də bu təşkilatda birləşmişdilər.

Bu cəmiyyətin yaradılmasında və fəaliyyətində böyük xidmətləri olan vətən fədaləirlərin, el ağsaqqallarının hamısının adını kiçik bir məqalədə çəkmək mümkün olmadığına, daha doğrusu kimlərinə adını unudaraqğımdan ehtiyat etdiyimə görə, Füzuli həsrəti ilə dünyanı dəyişənlərdən də, o əhvalatlar barədə bu gün də tez-tez söhbətlər etdiyim, Füzüliyə qovuşmaq ümidi ilə yaşayanların da adlarını çəkmədim. İstərdim ki, buna görə heç kim mənədən inciməsin. Bir faktı xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, ancaq Füzüliyə kömək məqsədi ilə yaradılmış bu cəmiyyətə qoşulanların hamısı vətən fədaləiri idi. Məhz bu cəmiyyətin təşkilatçılığı ilə bir vaxtlar əsgəri xidmətdə olmuş, hərbi rütbəsi olan neçə-neçə füzulili Bakıdakı isti ocağını, rahat işini atıb, körpələrini ana ümidinə qoyub, torpağını qorumaq üçün silaha sarınıb Füzüliyə, başı, ayağı görünməyən müharibəyə getdi. Getdi ki, canını qurban versə də kəndini, kəsəyini qorusun, düşməne verməsin. O vaxt "Quruçay" Cəmiyyətinin çağırışı ilə cəbhəyə gedən neçə füzulili şəhid oldu, yaralandı, əlil oldu.Onların neçəsi ölkə prezidentinin fərmanı ilə Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görüldü.

Vətən yolunda ölmək, vətənin azadlığı, torpaqların işğalçılardan azad olunması üçün qələbəyə gedən yolun başlanğıcıdır, bu yolun yol göstəricisidir. Bu yol da nə az, nə də ki çox, düz 1100 füzulili şəhid olub, 1450 nəfər əlil olub, 113 nəfər əsir düşüb, neçə füzulili itkin düşüb.

Qorxmaz insan cəsarətli olur, cəsarətli insan igid olur, igid insan qəhrəman olur. Bu müharibədə füzulilərin 6 oğlu Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görüldü. Budur onlar: Vətən üçün, torpaq üçün canından keçən Azərbaycanın Milli qəhrəmanı adına layiq görülmüş füzulili gənclər.

Seymur Qəhrəman oğlu Məmmədov. 1971-ci il sentyabrın 8-də Füzuli şəhərində anadan olmuşdur. Hərbi xidməti Almaniya və Ukraynada keçirən Seymur Azərbaycanı qaçıandan sonra Füzulidəki özünümüdafiə batalyonuna qoşulmuşdur. Cəsarət və igidliyi ilə elə ilk gündən çoxlarına nümunə göstərirlən S.Məmmədov bir neçə kəndin, habelə əsir düşmüş bir neçə həmyerlisinin əsirlikdən azad edilmə-

Füzulim mənim 22-23 avqust. O günləri xatırlayıram

sində əsil qəhrəmanlıq göstərmişdir. S.Məmmədov 1992-ci il aprelin 1-də Məlikcan kəndi ətrafındakı döyüşlərdə hər birində 10 Erməni yaraqlısı olan 15 postu qumbara ilə partlatmış, özü də şəhid olmuşdur. Bakıda, şəhidlər xiyabanında dəfn olunmuşdur.

Pəhlivan Əhliman oğlu Fərzəliyev. 1958-ci il sentyabrın 27-də Qobu Dilağarda kəndində anadan olmuşdur. 1986-cı ildə Orenburq politexnik Universitetini bitirmişdir. Vətənin çətin günlərində silaha sarınan Pəhlivanın komandiri olduğu tağım Xələfə kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə bir Erməni batalyonunu və düşmənin küllü miqdarda döyüş sürsətini məhv etmişdir. 1992-ci il aprelin 11-də qəhrəmanasına həlak olmuşdur. Doğulduğu Qobu Dilağarda kəndində dəfn olunub.

Faiq Qəzənfər oğlu Rəfiyev. 1955-ci il fevralın 29-da Saraciq kəndində anadan olmuşdur. 1973-1975-ci illərdə hərbi xidmətdə olan Faiq 20 yanvar hadisələrindən sonra vətənə qayıdıb bir müddət Xocavənd rayonunda saho müvəkkili işləmişdir. Olduqca qorxmaz və cəsarətli bir igid olan Faiq Axullu, Tuğ, Qaradağlı kəndlərində gedən döyüşlərdə əsil qəhrəmanlıq göstərmişdir. Düşmənin xeyli miqdarda canlı qüvvəsini və hərbi sürsətini məhv etmişdir. 1992-ci il yanvarın 10-da Koçboy kəndinin Erməni quldurlarından təmizlənməsi zamanı qəhrəmanasına həlak olmuşdur. Doğulduğu Saraciq kəndində dəfn edilib.

Elxan Qaçay oğlu Zülfüqarov. 1954-cü il iyunun 29-da Füzuli şəhərində anadan olmuşdur. Hərbi xidmətdən sonra bir müddət Novosibirski şəhərində milis işçisi kimi çalışan Elxan Qarabağ hadisələri başlandıqda Azərbaycana qayıdıb könüllü olaraq orduya gədir. Bacarıqlı kəşfiyyatçının məşəhətləri və köməyi ilə keçirilmiş əməliyyatlarda çoxlu Erməni qulduru məhv edilmişdir. 1994-cü il yanvarın 5-də Şükürbəyli kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə düşmənin xeyli canlı qüvvəsini məhv edən Elxan özü də elə həmin gün qəhrəmanasına həlak olmuşdur. Bakıda şəhidlər xiyabanında dəfn olunub.

Bəşir Bəylər oğlu Korimov. 1976-cı il fevralın 2-də Füzuli rayonunda anadan olmuşdur. 1995-ci ilin mart hadisələrində Azərbaycan dövlətçiliyinin əleyhinə çıxan silahlı dəstələri zərərsizləşdirdən zaman həlak olmuşdur. Azərbaycanın ən gənc Milli Qəhrəmanı olan B.Korimov Bakıda şəhidlər xiyabanında dəfn olunub.

Rasim Səxavət oğlu İbrahimov. 1962-ci il aprelin 18-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. bir müddət C.Naxçıvanski adına Hərbi məktəbdə təhsil aldıqdan sonra Sovet qoşunlarının tərkibində Almaniyağa hərbi xidmətdə olmuşdur. 1988-ci ildə Füzuli rayonunun cəsur oğulları ilə birlikdə özünümüdafiə batalyonu yaradan Rasim, elə həmin il Tuğ kəndi uğrunda gedən döyüşlərdə onlarla erməni yaraqlısını məhv edir. Cəsur komandır mühasirəyə düşmüş döyüş yoldaşlarını xilas edərək özü mühasirəyə düşür. Ermənilərə qarşı uzun müddətli mübarizədən sonra əsir düşməmək üçün 1992-ci il iyunun 26-da özü öz qumbarası ilə özünü partladır. Bakıda şəhidlər xiyabanında dəfn olunub.

Kiçik bir məqalədə Milli qəhrəman adına layiq görülmüş, torpaq uğrunda şəhid olmuş füzulilərin bir neçəsinin adını çəkdim. Çox yaxşı ki, respublikamızın, eləcə də rayonumuzun tanınmış qələm sahibləri bu qəhrəmanların əksəriyyətinin igidlikləri haqqında olduqca maraqlı televiziya filmləri çəkmiş, sanballı oçerklər yazmış, kitablar çə etdirmişlər. Torpaq uğrunda canından keçmiş fədalilər haqqında bu cür maraqlı yazıları oxuyan məktəblilər də, tələbələr də, ömrünün çoxunu yaşayan ağsaqqallar da vətən yolunda silaha sarınmağa hazır olduqlarını yazırlar.

Lələtəpə uğrunda gedən döyüşlərdə neçə Füzulili şəhid oldu. Onların hamısının vətən uğrunda ki xidmətləri Möhtərəm Prezidentimiz tərəfindən layiqincə qiymətləndirilib.

O vaxt Lələtəpədə şəhid olmuş həmkəndlimiz Elnur Əliyev haqqında **"Əsir düşmüş Dədəlinin şəhid oğlu"** adlı bir məqalə yazıb gəzətdə dərc etdirdim. Komandiri olduğu əsgərləri qorumaq naminə özünü düşməən qumbarasının üstünə atan Elnurun digər keyfiyyətlərini də göstərdim. Əs sonra oxuyucularım, xüsusilə gənclərdən çoxlu məktublar aldım.

Səkkizinci sinifdə oxuyan 11 oğlan göndərdikləri məktubda yazırlar ki, "Biz hər gün dərslə başlayanda Dövlət himnindən sonra Elnurun adı çəkir, ona rəhət müləyirik. Hərbi xidmətə gedəndə vətənə Elnur kimi xidmət edəcəyimizə and içmişik..."

Sankt-Peterburqdakı Rusiya Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbəsi Ulviyyə Qurbanova yazır ki, mən əslən Füzulinin Ayrbasanlı kəndindəyəm. Validenylərim erməni təcavüzü nəticəsində Füzulidən qaçıb Sankt-Peterburqa gəlirlər. Mən bu şəhərdəki 180 sayılı məktəbi qızıl medalla bitirib Akademiyaya qəbul olmuşam. Lələtəpədəki qələbəmizi eşidəndə evimizdə neçə gün bayram ələdik. Rəfiqələrim evimizə gəlib atama, anama göz aydınlığı verdilər. İstərdim ki, bu göz aydınlığı Füzuli azad olunanda verilsin. Mən Füzulini görməmişəm. Amma təsəvvürümdə Füzuli mənim üçün dünyanın ən gözəl şəhəridir, cənnətin bir güşəsidir. Lələtəpə uğrunda gedən döyüşlərdən sonra dəqiq inanıram ki, Lələtəpəni azad edənlər tezliklə Füzulini də azad edəcəklər. Onda tələbə yoldaşlarımı da götürüb ata yurdum, baba yurdum, doğma Füzüliyə gələcəm.

Mətləbdən uzaqlaşmaq üçün onu deyim ki, "Quruçay" Cəmiyyətinin əsas məqsədi hər kəsin əlinə olan imkanın istifadə etməkə Füzulini qorumaq, oradaki imkansızlara kömək etmək idi.

...Ermənilər Qacarı işğal edəndə Bakıdan bir neçə tanınmış ziyalı ilə Füzüliyə getdik. Axı, Qacar yaxşı qorunurdu niyə?... Dedilər ki, bir neçə gün öncə Qacarı qoruyan özünümüdafiə batalyonunun komandiri dəyişdirilib. Bir də onu dedilər ki, guya patron çatmayıb. Bakıya qaçıdan kimi o vaxt Bakıdakı hərbi zavodların birində direktor işləyən rəhmətlik Tofiq Əzizovun *(sonralar o bir müddət Baş Nazirnin müavini işlədi)* yanına getdim. Cəmi iki gündən sonra Ağberson rayonundakı Məmmədli şüüclüklə saxvəzonun direktoru Əli Əliyevin verdiyi məşınla Füzüliyə küllü miqdarda torpaq göndərdik. Getdi, çatdı, amma necə oldu, sonu bilinmədi...

Cəbhələrin hakimiyyəti dövründə Bərdədə yük maşınlarının üzərinə kустar üsulla da olsa "qrad" silahlı yığırdılar. Bu işlə məşğul olan nazirin yanına gedib Füzuli cəbhəsinə heç olmasa iki "qrad" göndərməsini xahiş etdim. Bir xeyli sakitcə dayanıb üzümə baxdı. Sanki bu işi kimdən eşitdiyimi öyrənmək istəyirdi. Sonra da: məşın göndərsənlər yığıb verərlər - dedi.

Əslən Horadiz kəndindən olan, o vaxtlar Göyçay rayonunun prokuroru işləyən, olduqca vətənpərvər və yaqğıkeş bir insan olan Aydın Mahmudovla Bərdəyə getdik. Bu işlə bilavasitə məşğul olan adamı tapıb fikrimizi bildirdik. Cavabı qərribə oldu: Nazir deyib ki, onlara silah versəniz gəlib sizi yerinizdə ...

Bərdədə və o tərəflərdə böyük hörməti olan, hələ kolxozda adı işdə çalışdığı illərdən tanıdığım və ailəvi dostluq etdiyimiz Bərdə pambıqtemizləmə zavodunun direktoru Aydın Əhmədov cətinliklə də olsa öz vəsaiti hesabına aldığı məşının üstünə "qrad" qurğusunu yığdırdı, Milli Məclisin o vaxtkı deputatı Aydın Cəfərovun sürücüsü ilə Füzüliyə göndərdik. Getdi, çatdı, amma sonrakı aqibəti bilmədim.

Sonralar Bərdə rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı işləyən rəhmətlik Aydın müəllim o günləri həmişə çox böyük kədərlə yada salıb: Əgər mümkün olsaydı, yəni, satsaydılar o silahdan üçünü alardım, birini adamşın Aydının adı ilə, birini kolxozda adı mexanik işləyəndən bu yana aramızda yaranmış təmənnəsiz və sədaqətli dostluğumuzға görə sonin adınla Füzüliyə göndərdədim. O, min bir minnətlə aldığımız "qradı" Rüstəm Səfərləliyevin ruhuna hədiyyə elədim deyirdi. O da yadımdadır ki, o vaxt Aydın müəllim haradansa tapdığı təbəşirlə qradın trubalarını birinin üstünə "R.Səfərləyevin xatirəsi üçün. Bərdəlilərdən" yazdı.

Özü Füzulidən olmayıb Füzuli üçün böyük canıyananlıqla qağı göstərən bu cür qədirləbən insanların bəzilərinin adlarını çəkməklə üstündən 30 il keçsə də onların xidmətlərinin unudulmadığını bildirmək istəyirəm. Belə misalları çox çəkmək olar. Füzulünün unla, çörəklə fəsiləsiz və həm də bol-bol təmin olunmasına bir müddət Yevlax şəhər-rayon icra hakimiyyətinin başçısı işləyən, jurnalist dostum Ramiz Əhmədovun, Təxil Tədarükü naziri Zakir Abdullayevin xüsusi xidmətləri olmuşdur.

Yaxşı deyirlər ki, qonşu payı ilə ailə saxlamaq olmaz. Kimlərinse köməyi, qağısı öz yerində, o vaxt Füzulünün qorunması üçün ən böyük ağırlıq elə Füzulilərin özələrinin üstünə düşürdü. Elə bu məqsədlə yaradılan "Quruçay" Cəmiyyətinin gördüyü işləri saymaq qurtarmaq olmaz. Övladının toyu üçün manat-manat yığıdğı pulu, qara gün üçün topladıqlarını bu məqsədlə ödəməyə qoyanların sayı hesabı yox idi. Məşını satıb silaha verənlər də oldu. Amma görülen bütün bu tədbirlərin, çəkilən bu zəhmətin nəticəsi olmadı.

...1993-cü il avqustun 17-si idi, işə yenicə gəlmişdim, *(onda Milli Məclisdə vətəndaşların qəbulu və müraciətləri ilə iş şöbəsinin müdiri işləyirdim)* əslən Cəbrayıldan olan, Respublikanın keçmiş Baş Prokuroru, vətəninə və xalqını ürəkdən seven, yaxın dostum Murad Babayev zəng etdi. Salam-kalamdan sonra bir-bəşə mətləbə keçdi. "Deputat Əli Həsənovla bir yerdəyik *(Respublika Baş Nazirinin sabiq müavini işləyən Əli Həsənov. O da Cəbrayılıdır)*. Bizim dəqiq məlumatı var. Ermənilər hazırlaşıblar. Bu gün sabah Füzulini də, Cəbrayılı da işğal edəcəklər. Sözümləy cənab Prezidentə çatdır. *(onda Heydər Əliyev cəmi işi ayı idi ki, Milli Məclisin sədr seçilmişdi)*. Elçibay qaçdıqına görə Prezidenti o əvəz ediridi" Murad müəllim hələ də demədi. Əs sonra yenidən zəng edib: sən Prezidentə müraciət hazırla, biz də gəlirik - dedi.

Füzuli, Cəbrayıl rayonları ağsaqqallarının, ziyalılarının, deputatların adından müraciət hazırlayıb elə həmin gün Heydər Əliyevə çatdırdım. Müraciətdə rayonların müdafiəsinin zəif təşkil olunduğunu, özünümüdafiə batalyonlarının əlaqəsizliyini, Füzuli və Cəbrayıl rayonlarında işləyən bəzi rəhbər işçilərin səriş-təsiyliyini, xalqın onlara inanmadığını, adamlar arasında xoşagəlməz və qorxu xofu yaradan şayələr yayıldığını göstərmişdik.

Səhəri gün, avqustun 18-də saat 12:00-da Heydər Əliyevin yanında Respublika rəhbərlərinin iştirakı ilə xüsusi müşavirə keçirildi. Təqribən bir saatə qədər, dayanmadan, ayaq üstə, əsəbi halda danışan Heydər Əliyev çoxlarını ona düzgün məlumat verməməkdə günahlandırdı. Respublika Nazirlər Kabineti sədrinin birinci müavini, Milli Məclisin indiki deputatı Vahid Əhmədov başda olmaqla Dövlət komissiyası yaradı. Komissiyanın tərkibində Vahid Əhmədovdan başqa Baş Nazirin daha bir müavini, sonralar uzun illər Respublika Müdafiə Naziri işləyən Səfər Əbiyev, Respublika Rabitə Naziri Sirus Abbasbəyli, Respublika Səhiyyə Naziri Rahim Hüseynov və digər bir çox vəzifə sahibləri ilə yanaşı Füzuli rayonundan olan deputatlar, Aslan Mehdiyev, Aydın Cəfərov, akademik Arif Quliyev və mən də var idim. Heydər Əliyev elə bu gün rayona, Füzüliyə, Cəbrayılə getməyi, axşama, ən azı sonrakı gün ona dəqiq məlumat verməyi tapşırıdı *(Əlkə Prezidenti elə həmin gün də Nəbi Muxtarovu Füzuli rayon İcra Hakimiyyətinə başçı təyin etdi, onu təqdim etməyi də Vahid Əhmədova tapşırıdı)*. Müşavirə qurtaranda rəhmətlik Afiyyəddin Cəlilov mənə yaxınlaşb: sən gözlə, Füzüliyə yeni başçı təyin oluncam, onun səndələrinə götür, Səhiyyə Naziri Rahim Hüseynovun vertyoutu ilə gedərsən - dedi.

Şəxsiyyətinə böyük hörmət bəslədiyim, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olan, insanları bir məqsəd uğrunda səfərbər etməyi bacaran Nəbi Muxtarovu lap gənc yaşlarından, hələ Rayon Komsomol Komitəsinin Birinci katibi işlədiyi illərdən tanıyırdım.

Sonra bir müddət kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan Nəbi müəllimi rəhmətlik Yunis Rzayev Dövlət Üzümçülük və Şorabçılıq Komitəsi sədrinin müavini vəzifəsinə getirdi. Son vaxtlar isə Qaçqınlar və Məcburi Köçkünlərlə İş Üzrə Dövlət Komitəsi sədrinin müavini işləyirdi. Onu da deyim ki, hələ bir neçə gün əvvəl Afiyyəddin Cəlilov Nəbi Muxtarovla əlaqədar mənimlə danışıb fikrimi soruşanda "Nəbiddən başqa heç mən ki işi bacarmaz" demişdim. Bu doğrudan da belə idi. O çətin günlərdə bir növ rəhbərliyə inanmı

itirildiyi bir vaxtda Füzulidə rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı vəzifəsini ancaq və ancaq Nəbi müəllim idarə edə bilirdi. Nəbi Muxtarovun adını çəkib haqqında xoş sözlər deməklə o ağır illərdə Füzulidə müxtəlif vəzifələrdə işləmiş, Füzulünün bir çox kəndlərinin qorunub saxlanmasıda və sonralar işğaldan azad olunmasında xüsusi xidmətləri onların əməyini azaltmaq fikrində deyiləm. Onların hamısı, idarə rəhbərindən tutmuş adı taksi sürücüsünə kimi, bütün insanlar öz imkanları daxilində müəyyən işlər görmüşlər. Bu gün Horadizin müasir şəhər kimi formalaşmasında və digər bir çox işlərin görülməsində, rayonun iqtisadiyyatının yüksəldilməsi üçün çox vacib olan bir çox problemlərin həllində Alı müəllimin özünə məxsus payı var.

...Qaraxanbəyli kəndində görüşdüyümüz, iki gün əvvəl: "...siz Füzulidən arxayın olun, Füzulini özünüz qoruyacağıq" deyənlərin hamısı, polis işçiləri də, hərbiçilər də, icra hakimiyyətinin rəhbərləri də şəhərin Ermənilər tərəfindən işğal olunduğunu dedilər. Ona görə də yeni icra başçısının təqdim etmə mərasimini Qaraxanbəyli kəndində, saxvoz idarəsində keçirdik. Nəbi müəllim adı olub özü olmayan rayonun icra başçısı oldu. İclasın sonunda bizə yaxınlaşan, o vaxt Füzulidə çörək zavodunun direktoru işləyən qaradşın Tahir Quliyev çox qətiyyətli: "Bu gün şəhər mən şəhərdə olmuşam, Füzuli işğal olunmayıb. Bu şayəni kimlərsə təxribat kimi yayıblar" - dedi. Onun qətiyyətli fikrinə inanən Vahid müəllim də qəti qərar qəbul etdi. Məşınlara minib Füzuli şəhərinə getdik.

Vahid müəllim ilk əvvəl şəhərlə tanışlığa başladı: Çörək zavodunun yanından keçib mərkəzi xəstəxanaya baxdı, keçmiş Lenin küçəsi ilə birbaşa vayonkomatın dikinə qaldı, oradan da geri dönbüb köhnə klubun yanından Horadiz yoluna keçdi, dəyirmanın yanından yuxarı qaldı. Füzuli həmin Füzuli idi. Şəhərin qaməti hələ pozulmamışdı, ağırlıqdan qanadları əyilmiş rəngəbərgə meyvə ağaclarının düzüümü, elə o illərdəki kimi yaraşqlı idi. Hər tərəfdə böyük və cəmsıxıcı bir sakitlik, daha doğrusu insansızlıq hökm sürürdü. Bəzi heyvətlərdə sahiblərinin tutub apara bilmədikləri toyuq-cücənin səsi eşidilirdi. Şəhərin çaya yaxın hissəsi çöl qşaları ilə dolmuşdu. Alə saxsağan, qara qarğa, bayquşlar, no bilim adını bilmədiyim neçə rəngdə, neçə qırd quşlar küçələrdə meydən salayırdı.

Geri qaçıdan Vahid müəllim İcra hakimiyyətinin tayba-tay açığı qapılardan birbaşa ikinci mərtəbəyə qaldı. Başçının təz basması otağında kiçik bir müşavirə keçirdi. Telefon-teleqrafın işləməsi üçün komissiyanın üzvü, Rabitə naziri Sirus Abbasbəyli, xəstəxananın fəaliyyətinin bərpası üçün Səhiyyə naziri Rahim Hüseynova, Müdafiə Nazirliyinin qorraqah reisinin müavini Səfər Əbiyevə, Daxili İşlər Nazirliyinin nümayəndəsinə lazımi tapşırıqlar verdi.

Verdiyi tapşırıqların yerinə yetiriləcəyinə özü də inanmayan Vahid müəllim bəlkə də əsəblərini sakitləşdirmək üçün s istədi. Onda küçələrdəki borulardan da, elə icra hakimiyyətinin binasındakı borulardan da üç axarı ilə su gəlirdi. Səhv etmərsə Aslan Mehdiyev suyun "Qarabulaq"dan götürilməsini məşəhət gördü. Çünki Füzüliyə gələn suyun mənbəyi ermənilərin əlinədə olan kəndlərdə idi.

"Qarabulaq" *(suyu qara kimi soyuq olduğuna görə bir vaxtlar ona "Qar bulaq" da deyiblər)*. Şəhərlə Fialetovka kəndinin arasında Çərəkən çayının üstündə salınmış tağlı körpünün yanında çağlayan bu bulağın kimi tərəfindən, no vaxt qazılıb səliqəyə salındığını, bəlkə də tapıldığını heç kim bilmir. Həmiyə o məlumdur ki, indiki Füzuli şəhərinin ilk sakinləri məhz bu bulağın ətrafında yerləşiblər. Görünür elə buna görə də Füzulünün ilk adı Qarabulaq olub. Sonralar Ruslar Azərbaycana köçürüldəndə indiki Fialetovka (Malaqların) kəndinin sakinləri də bu bulağın yaxınlığında məskunlaşsıblar və o vaxt onları çoxluq təşkil etdiklərinə görə ora Malaqlar adlanıb. Yeri gəlmişkən deyim ki, 1903-cü ildə Tiflisdə çap olunmuş "Cənubi Qafqaz" adlı xəritədə indiki Füzulünün adı Qaryagin (Qarabulaq) kimi göstərilib. 1959-cu ildə isə əbədi cənnət olan keçmiş Karyaginə böyük şairimiz Füzulinin adı verilib.

...Adamlar Qarabulağa su dalınca gedəndə mən də bulağın yolunu göstərmək adı altında Vahid müəllimdən icazə ələ Səfər Əbiyevlə *(sonralar o, uzun müddət Respublika Müdafiə Naziri işlədi)* şəhərə çıxdıq. Şagird yoldaşlarımız, doğmalarının hələ sükkülb dağılmamış gələcək xarabalıqlarına baş çəkdim. Bazarı keçib 8-10-cu siniflərdə oxuduğum Nətovan adına məktəbə çatdım. Burada da lal sükut hökm sürürdü. Qapılar bağlı idi. Pəncərədən keçib düz üç il bezar saldıgım ikinci mərtəbənin küncündəki sinif otağına girdim. Hər yerdə lal bir sükut hökm sürürdü. Elə bil ki, elə bu saat zəng çalınacaq, yənə də dərslə başlayacaqdı. Üçcə dəqiqədə bu sinifdə mənə dərslə deyən müəllimlərin hamısı - Barat müəllim, Gəncəli müəllim, Zöhrrə müəllimə, Məhpərrə müəllimə, Nailə müəllimə, Mamed müəllim, bir partada oturdugum rəhmətlik Seyid Əşrəf *(onun məzarı Xırdalan qəbiristanlığının lap yaxınsındə yerləşir, ümumxalq ziyarət-gahıdır)*, Elza Heydərova, Roza Hüseynova, Mərzivə Axundova, Millət Quliyev, Rəhman Hüseynov, Amil Məmmədov, Cəmiyyət Vəliyev və daha kimlər gözələrimin önündə andlandı, Ana haqqında, vətən haqqında, oxumaq, öyrənmək haqqında müəllimlərimin dedikləri hikmətli sözlər qulaqlarımda cingildədi. İxi qara ləhvəyə "Biz qaçıdaçağıq!" yazıb otaqdan çıxdım.

Geri qaçıdıb Çərəkən çayını keçdik. Köhnə klubun yanından bir az yuxarıda məscidin üstündə görkəmli xanəndə, böyük muğam ustası Ağabala Abdullayevin həyatına girdik. Daha no onun saqrə qülüştü, nədə ki, "zəbul" üstündə inləyən səsi eşidilmirdi.

...Böyük xahiş-minnətdən sonra Generalı rayon mərkəzinə bitişik olan kəndimizə, - Dədəliyə getməyə razı saldım. Getdik. Amma çağa bilmədik. Şəhərin qurtaracağında Dədəlinin giroəcəyindəki iki qəbiristanlığın arasında qalxanda sağ tərəfdəki şorab zavodundan ermənilərin texnikasının səsi eşidildi. Səfər müəllim qətiyyətlə: Burdan o tərəfə getmək olmaz - dedi. Birçə onunla razılaşdıq ki, heç olmasa....

Öyilə-öyilə kəndimizin qəbiristanlığına girdim. Daşların arasından addlayıb mənim üçün cəsarət və layıqət simvolu olan, bütün dədəlilərin baba deyə din-dirdiyi Nəriman babamın, atamın, anamın, qardaşımın

və digər dədəlilərin qəbir daşları arasından bir ovuc torpaq götürüb dəsmalıma büktdüm. Şəhidlərin qəbrinə yaxınlaşmaq istəyirdim ki, dalbadal açılan iki güllə Çingiz Sadiqovun qəbrinin yanında torpağı göyə sovurdu...

Çingiz Sadiqovu kənddə hamı Fətullahın kiçik oğlu kimi tanıyırdı. Keçən əsrin əvvəllərində dimimizi təhçir etdiyinə görə iki ermənin güllələdiyi üçün elindən, obasından qaçaq düşən Fətullah kişi elə sovet hakimiyyətinin ilk illərində də bir müddət qaçaqçılıq etmişdir. Vəten dara düşəndə atasından qalan qoşalüləni götürüb müdafiə batalyonuna qoşulan Çingiz atası kimi dəqiq güllə atan, qorxmaz bir oğlan imiş. Uzun müddət onunla birlikdə vuruşan Alim Fərəcov deyir ki, "komandır hansı tapşırığı versə Çingiz həmindən qabaq əlini qaldırdı. Hər dəfə də zarafatla: məktəbdə pis oxumuşam, heç bir dərstdə əlimi qaldırmamışam. İndi onun əvəzini çıxıram - deyirdi. Çox sərrast atıcı idi. Quşu, daha doğrusu erməninə gözündən vururdu. Ana görə də batalyonda hamı ona snayper Çingiz deyirdi. Elə özü də düşmənin snayperi ilə qətlə yetirildi..."

Axşamlar kənddəki özünümüdafiə batalyonunda növbə çəkən Çingiz gündüz müəyyən tapşırığı yerinə yetirərək Füzuli-Qırmızı bazar yolunda Ermənilər tərəfindən güllələndi. O, Dədəlilərdən müqəddəs şəhidlik adına yüksələn ilk gənc idi. İndi onların sayı çoxdur, lap çox.

Dəsmalıma бүküб gətirdiyim o bir ovuc torpağı neçə ildir ki, Dədəlisiz dünyasını dəyişən Dədəlilərlə çimdik-çimdik paylayıram. Üç ay əvvəl 97 yaşlı Mürşid kişinin "torpaq payını" verəndə: "Kaş bu kişi Dədəlisiz dünyasını dəyişən axınıncı Dədəli olsun" - dedilər. Amma axınıncı olmadı. Bu yaxınlarda o vaxt biz i Füzüliyə aparan qardaşım Tahirə də Dədəlidən götürdüyüm torpaqdan bir çimdik pay düşdü. Füzulilərin bizim çörək təhənnüz dediyi *(o, ən çətin illərdə Füzuli çörək zavodunun direktoru işləmişdi)* Tahirə də itirdik. Qəfil ölüm onu yaxalayanda yanındakılara: Öl-səm üzümü Dədəliyə tərəf basdırın. Mənim Qibləm Dədəlidir - demişdi.

Elə bu dəfn mərasimində eşitdim ki, Dədəlilər müqəddəs arzularına yetişib, kəndə qayıdanda kənddən şəhidlik zirvəsinə yüksələn igidlər və bir də dünyasını Dədəli həsrəti ilə qürbətə dəyişən Dədəlilərin xatirəsinə əbədləşdirmək üçün Kəhrizin üstündəki o məğrur çınarın qanadları altında əsrin faciəsini əks etdirən bir abidə-muzey ucaltmaq fikrindədirlər. Ona da dedilər ki, bu abidə muzeyə qoymaq üçün Dədəlisiz dünyasını dəyişən hər bir Dədəli qaçqının saçından bir çəngə kəsib muzey üçün saxlayırlar...